

ÜLKEMİZİN İLK *BİZANTOLOG*'U PROF. DR. SEMAVİ EYİCE (1923 – 2018)

Nazan Yavuzoğlu Atasoy*

Bilgi ve araştırma tutkusuyla Sanat Tarihi, Bizans Sanatı ve İstanbul'a adanmış yaşama dair

Semavi Eyice, yaşamı ve çalışmaları ile söyleşi, makale, tez ve kitaplara¹ konu olan bir kültür ve sanat tarihçisi...

Cumhuriyet döneminde yetişmiş, yazdığı eserleri için 'bibliyografya kitapları'² oluşturulmuş ülkemizin ender bilim kişilerinden biri...

Yetişme ortamının çok katmanlılığı sayesinde, bilinçli ve kararlı olarak mesleğini seçmiş ve Bizans Sanatı alanında yetişerek; ülkemizin ilk *Bizantolog*'u ünvanının sahibi...

Bizans, Osmanlı, Cumhuriyet dönemi sanatı ve eski eser korumacılığının ustası...

İstanbul sevdası ve engin birikimiyle ürettiği eserleriyle İstanbul kültür ve sanatının 'pîri'...

Dersleri, konferansları ve sohbetleriyle unutulmaz bir hoca...

* Sanat Tarihçisi, Müze Bilimcisi, İstanbul / Türkiye nazanatasoy7@gmail.com

¹ Saadet Baykal, "Semavi Eyice", **Yaşamöyküm Salı Toplantıları 2001-2002**, YKY, İstanbul, 2004; Yasemin Akçaoglu, **Türk Sanatı Ve Tarihine Katkılarıyla Semavi Eyice (Hayatı Ve Eserleri)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005; Selim Efe Erdem, **İstanbul'un Yaşayan Efsanesi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

² Mahmut Şakiroğlu, **Prof.Dr. Semavi Eyice Bibliyografyası**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1991; Yasemin Akçaoglu – Sema Doğan, **Semavi Eyice Kaynakçası 86 Yıla Armağan**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009.

Semavi Eyice, 19.yüzyılın sonlarında, Amasra'dan İstanbul'a yerleşen bir denizci aileden gelmektedir. Deniz Subayı babası ve Amasralı annesinin, ikinci çocuğu olarak 9 Aralık 1922'de³ Kadıköy'de doğup, büyümüştür. Semavi Eyice, Kadıköy'ün etnik ve dini farklılıklar yansıtan kozmopolit ortamındaki olanaklar sayesinde, önce Saint Louis Fransız Papaz Mektebi'ne⁴ gönderilmiş; ilköğrenimini, -eski yazı ile de tanıştığı- İstanbul Özel Saint Joseph Fransız Mektebi'nde sürdürerek, ilkokulu bitirmiştir.

Babasının, 'oğlunun bir yabancı dili öğrenmesi gerekliliği inancı' ile orta öğre-nimine devam ettiği Galatasaray Lisesi, eğitiminde ve sanat tarihi ile tanışmasında önemli rol oynamıştır. Orta ikinci sınıfta verilen 'İstanbul'un Kuşatılması ve Fetih' konulu tarih ödevi nedeniyle İstanbul Surları'nı görmeğe gittiğinde; İstanbul'u keş-fetme isteği giderek tutkusunu oluşturmuş. Eyice, Ernest Mamboury'nin⁵ **İstanbul: Rehber-i Seyyahîn** kitabı yardımı ile kenti dolaşmağa başlamış. Keşif gezilerinde, yanından ayırmadığı Kodak fotoğraf makinesiyle İstanbul'u belgelerken; eserleri fiş halinde kayda almış. Eserlerle ilgili kitapları da satın alarak, -bazısı nadir olan-kitaplarla kütüphanesini oluşturmaya başlamıştır.

Galatasaray Lisesi'ndeki seçkin öğretmenlerinden Mösyö Couderc ve Cavit Baysun⁶, eski eser merakından ve bilgisinden hoşnut oldukları öğrencileri Semavi Eyice'ye cesaret vererek; 'sanat tarihini' meslek olarak seçmesinde etkili olmuşlardır. Galatasaray Lisesi'ni 1943 yılında bitirdiğinde, babasının 'Siyasal Bilgiler okuyup, Dışişlerinde görev almasını' istemesine karşın; ailesine 'arkeoloji ve sanat tarihi okuma' isteğini bildirmiştir. Semavi Eyice, lise öğrenimi süresince, devam ettirdiği sanat tarihi araştırmaları, gözlemleri, oluşturduğu kütüphanesinin desteğiyle Bizans sanatı konusunda donanımını arttırmış. Bu süreçte "Türkiye'de Bizans Sanatını

³ Semavi Eyice, gerçek doğum tarihinin 9 Aralık 1922 olduğunu bildirmiştir. Doğumundan önce ailenin yaşadığı Haydarpaşa yangınının kargaşasında, nüfus kağıdının ancak bir yıl sonra 9 Aralık 1923'de çıkarılması nedeniyle doğum tarihi için resmî kayıtlardaki tarih kullanılıyor. Erdem, **a.g.e.**, s.25.

⁴ 1889'da Kadıköy Yeldeğirmeni'nde açılan, öğretmenleri papaz olduğu için "Papaz Mektebi" olarak anılan Saint Louis Erkek Koleji, Erdem, **a.g.e.**, s.39.

⁵ İsviçreli seyyah, resim yapmak için geldiği İstanbul'da kalıp; hocalık ve rehberlikten, İstanbul uzmanlığına erişmiş. İstanbul için hazırladığı kapsamlı rehber birkaç dilde basılmış. Erdem, **a.g.e.** s.83-84.

⁶ Fransızca hocası Mösyö Couderc, Aya İrini Kilisesi'nde yer alan Askeri Müze ziyaretiyle ilgili olarak, Semavi Eyice'nin silahlar dışında "Orada eski bir kilise var, mihrabındaysa mozaikle işlenmiş bir haç var. Aslında o haç, Hazreti İsa'nın çarmıha gerildiği tepeyi ifade eder, altındaki ufak yükseklikle beraber" açıklamasına karşılık; "İşte kültür budur!... biraz etrafı görmek, tanımak lazım" diyerek takdiri; Tarih hocası Cavit Baysun'un derste Fatih Camii'nin mimarıyla ilgili bir yabancı kaynaktan bahsederken; Eyice'nin araya girip 'Chiristodulos' demesiyle, iyi tanıdığı ve "bütün eski eserlerin, camilerin fişlerine sahip olduğunu" öğrendiği öğrencisinin sanat tarihini meslek seçmesine teşvik etmiştir. Bu başarı öyküsü yıllar sonra İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'ndeki profesörlük takdiminde Prof. Baysun tarafından dile getirilmiştir. Erdem, **a.g.e.**, s.58-59; Baykal, **a.g.e.** s.76-77.

bilen olmaması nedeniyle diplomalı uzman olmak istemiş⁷ ve eğitimini yurt dışında alma kararı vermiştir. Kararında, Bizans ve Osmanlı eserleri konusundaki yerli araştırma ve yayınların yetersizliğinin yanısıra; genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Reisi Mustafa Kemal'in, sanat tarihi ve arkeoloji alanında yurtdışına öğrenci gönderilip, yetiştirilmesi⁸ konusundaki önerisinin de etkisi olmuştur. Sonunda 'arkeoloji ve sanat tarihi' eğitimini, yurt dışında almasını ailesi de onaylamıştır. Eyice'nin II. Dünya Savaşı yıllarına ve Avrupa'nın karışık ortamına denk düşen eğitim süreci epey maceralı olmuştur. Bu süreci dinleme fırsatı yakalayanlar, tutku ve azmine tanık olmuştur. Semavi Eyice, Fransızca eğitim almasına karşın işgal altındaki Fransa'ya tercih etmemiştir. Türkiye ile ilişkisi olan tek ülke ve trenle ulaşım imkanı olması nedeniyle Almanya'da okumağa karar vermiştir. 18 Ekim 1943'de Sirkeci Garı'ndan yola çıkan Semavi Eyice, zorlu yolculuk sonunda Berlin'e ulaşmışsa da, kent yoğun bombardıman altında olduğundan, Berlin'e yerleşememiş; Almanya'da yaşayan ağabeyinin arkadaşının yardımıyla Berlin'e 80 km uzaklıktaki Templin'de, bir ailenin yanında yaşamını sürdürmüştür. Almanca bilmediği için emekli bir Almanca öğretmeninden dersler alan Eyice, altı ay sonunda üniversiteye gidecek kadar dili öğrenmiştir.⁹ Berlin'in yoğun bombalanması nedeniyle farklı kentlerdeki üniversitelerde eğitim olanaklarını araştırırken; zorluk içindeki yolculuklar sonunda, Göttingen Üniversitesi'ne gidebilmiş. Semavi Eyice'ye bu üniversiteyi, İstanbul'daki Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün ikinci müdürü Profesör Dr. Alfons Maria Schneider¹⁰ önermiş. Ancak, o tarihte İstanbul'da görevde olduğundan, Göttingen'deki bir meslektaşından gelen öğrenci ile ilgilenmesini istemiş. Oradaki Profesörün yardım ve çabalarına karşın, -savaş nedeniyle hastane kente dönüştürülen Göttingen'de- bir haftalık arayışın sonunda kalacak oda bulunamayınca; Eyice, Göttingen'den de ayrılmak zorunda kalmıştır. Sonunda 1944 ilkbaharında Alman işgali altındaki Viyana'ya gitmiş. Viyana Üniversitesi'ne yazılarak, sanat tarihi, arkeoloji eğitimine başlamıştır. 'Ayasofya ve Balkanlar'daki Bizans Sanatı etkisi alanında' yayınları olan Profesör Vladimir Zalizky'den Bizans Sanatı dersleri ve ünlü Teolog-arkeolog Profesör Weisen Hofer'den 'Hristiyan Arkeolojisi' dersleri alarak, sömestreyi tamamlamıştır.

⁷ Baykal, **a.g.e.**, s.77-78; Erdem, **a.g.e.**, s.105-106.

⁸ Mustafa Kemal, 'Konya'daki Selçuklu eserlerinin bakımsızlığı ve kazılarda yabancı arkeologların çalıştığı gözlemlenmesi nedeniyle' 1931'de Başbakanı İsmet İnönü'ye çektiği telgrafla yurtdışında uzman yetiştirilmesini önermiş. Erdem, **a.g.e.** s.106, not 2.

⁹ Templin'de kaldığı evin hanımının yardımıyla bulduğu Almanca öğretmeniyle günde on saate varan çalışması sonucu Eyice, günlük dili öğrenmiş. Erdem, **a.g.e.**, s.114,119-124.

¹⁰ Göttingen Üniversitesi'nden Profesör Dr. Alfons Maria Schneider'in İstanbul'un Bizans dönemine ait eserleri ve tarihi topoğrafyası ile ilgili araştırmaları ve yayınları vardır. İstanbul'un Kara Surları ve Galata hakkında kapsamlı araştırma hazırlayan ve Ayasofya'nın ikinci yapım evresini keşfeden arkeologdur. Kentin Türk dönemi eserlerini çalışan İstanbul uzmanıdır. Semavi Eyice, "Alfons-Maria Schneider", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Yayını, İstanbul,1994, s.478-480.

Almanya ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkinin kesilmesi ve savaşın ağır koşulları nedeniyle bazı öğrencilerin yurda dönmesine karşın; Eyice, sürekli bombardıman altındaki Berlin'e dönüp, eğitimine devam etmiştir. Semavi Eyice kendine hedef belirlediği, *Bizantinoloji* yani 'Bizans Sanatı-Arkeolojisi'ni öğrenmek üzere 1944-1945 yıllarında, Berlin Üniversitesi'ndeki öğrenimine başlayıp; zor koşullar altında, ısıtmasız, tahta çakılmış pencereci sınıflarda, aksamadan sürdürülen derslere, azimle devam etmiştir. Berlin Üniversitesi'nde, Bizans Sanatı tarihçisi Prof. Dr. Schweinfurth¹¹ ile öğrenimini sürdüren Eyice, Hocasından Bizans sanatı hakkında çok şey öğrendiğini bildirmiştir. Bizans sanatının yanısıra ünlü arkeoloji profesörü Gerhart Rodenwald¹² ile klasik arkeoloji, Kurt Erdmann¹³ ile İslam Sanatı eğitimi görmüştür.

Savaşın son günlerinde, Berlin'in işgali gündeme geldiğinden; Semavi Eyice 1945 ilkbaharında -bir Kızılhaç gemisiyle bir buçuk aylık maceralı yolculuk sonunda- ülkesine dönmek zorunda kalmıştır. Eğitimini tamamlayacağı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nün Alman hocası Ernest Diez enterne edildiđinden¹⁴; Eyice, Arkeoloji Bölümü'ne kaydolmuştur. Bölümdeki hocası Arif Müfit Mansel¹⁵ ile öğrenciliğinden sonra da akademik yaşamında yol almıştır. Eyice, başarılı öğrenciliği sonunda, Almanya'da aldığı eğitimin de kabul edilmesiyle sertifikalarını tamamlamıştır. O sırada okula geri gelen Alman hoca Ernest Diez¹⁶ ile çalışmaya başlayan Semavi Eyice, **İstanbul Minareleri** konulu

¹¹ Berlin, Breslau, Riga Üniversiteleri'nde öğretim üyeliği yapan Prof.Dr. Schweinfurth'un, Bizans Sanatı hakkında yayınları vardır. "Byzantinische Form" adlı kitabı, savaş yıllarında hazırlayıp, bastırđı için önem taşır. Bizans duvar resim sanatı ile benzeşen 'Rus resim sanatı' hakkındaki kitabı da, bu konudaki ilk Almanca kitap olması açasından önemlidir.

¹² Berlin ve Giessen Üniversiteleri'nde öğretim üyesi olan Prof.Dr. Gerhart Rodenwald, arkeolog olarak tarihi kentlerin antik geçmişleri üzerine çalışıp, önemli saptamalarda bulunmuştur. Erdem, **a.g.e.** s.149, not 20.

¹³ Berlin Devlet Müzeleri'nin İslâm Sanatları Bölümü'nde görevli olan Kurt Erdmann, müzedeki işinin yanısıra üniversitede İran arkeolojisi dersleri verir. 1944'de üniversiteye profesör olarak atanır. Uzmanı olduğu Türk ve İslam Sanatı, Sasani Sanatı ve Halı sanatı alanlarında yayınları vardır. 1951-1958 yıllarında İstanbul Üniversitesi'nde Türk-İslam Sanatı dersleri veren Erdmann'ın derslerini, Almanca'dan, Türkçeye Semavi Eyice çevirmiştir.

¹⁴ İstanbul Üniversitesi'ndeyken, Almanya ile ilişkiler kesilince bir süre Kırşehir'de ev hapsinde tutulmuş.

¹⁵ Ord.Prof.Dr. Arif Müfit Mansel. İ.Ü.'de Klasik Arkeoloji Kürsüsü'nün kurucusu olup, Büyükçekmece, Trakya, Side ve Perge kazıları ile Türkiye'de Arkeoloji çalışmalarının öncüsü olmuştur. Mansel, Alman arkeolog Theodor Wiegand'ın sağladığı bursla, Doktorasını Berlin Üniversitesi'nde hazırlamıştır.

¹⁶ Prof.Dr. Ernest Diez, ilk Türk ve İslam sanatı tarihçilerindedir. Viyana, A.B.D. ve Uzakdoğu'da öğretim üyesi ve araştırmacı olarak görev almıştır. Selçuklu ve Osmanlı dini mimarlığını da içeren 'İslam Sanatı' el kitabı, İslam Sanatının ilk sentez kitabı olarak kabul edilmiştir. II.Dünya Savaşı sırasında görev yaptığı A.B.D.den ayrılmak zorunda kalmış, İstanbul Üniversitesi'nde görev almıştır. Enterne dönemin sonrasında görevine geri gelmişe de, üniversitede, kadro ve ünvan peşindekilerce yıpratılmış. Kitabındaki -sorumlu olmadığı- çeviri hataları sebep gösterilerek, görevine son verilmiş. Erdem, **a.g.e.**, s.188, 201-202.

tezi hazırlayarak, 1948'de Sanat Tarihi Bölümü'nü bitirmiştir. Aynı yıl Sanat Tarihi Kürsüsü'nde asistanlığa atanıp, bu görevi 1952'ye dek sürdürmüştür. Semavi Eyice, Bölümün eğitim kadrosundaki yabancı hocaların derslerinde tercümanlık yaparak; İ.Ü.Sanat Tarihi Bölümü'nün geçmişi açısından önemli olan bir görevi üstlenmiştir. Bildiği Fransızca, Almanca, İngilizce dilleri vesilesiyle Profesör E.Diez, Profesör P.Schweinfurth ve Profesör K.Erdmann'ın ders, konferans ve notlarını Almanca'dan; Profesör A.Gabriel'in verdiği seminer ve konferansları da Fransızca'dan Türkçe'ye çevirmiştir. Berlin Üniversitesi'ndeki hocası Bizans Sanatı Tarihi Profesörü Schweinfurth'un¹⁷ Bölüme hoca olarak katılmasıyla onun asistanlığını üstlenip, dört yıl birlikte çalışmıştır.

Arkeoloji sertifikası almış olması nedeniyle Arif Müfid Mansel'in yürüttüğü Side kazılarına katılan (1950-1953) Semavi Eyice, bu kazılarda ilgilendiği Bizans eserlerini çalışarak **Side'nin Bizans Dönemine Ait Yapıları** konulu tezi ile 1952'de doktorasını tamamlamıştır. 'İstanbul'da Palaiologoslar Devri Anıtları' hakkındaki **Son Devir Bizans Mimarisi** çalışması ile 1955'de Doçentlik ünvanını kazanmıştır. "*Türkiye'de Bizans Sanatını bir Türk'ün öğretmesi*" isteği ve ilkesiyle yola çıkan Semavi Eyice, 1956'dan itibaren İ.Ü.Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak Bizans Sanatını öğretmiştir. Humboldt bursunu kazanarak 1958-1959'da, Münih Üniversitesi'nde çalışıp, yurda dönüşünde, Bizans Sanatı dışında Türk Sanatı dersleri de vermeğe başlamıştır. Profesörlük çalışması olarak Osmanlı dini mimarisi için tipoloji denemesi yaptığı '**İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimaî Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Câmiler**' adlı yüz sayfalık makalesi¹⁸, Eyice'nin *magnum opus*'u olarak değerlendirilmiştir. Dönemin akademik ölçütleri gereği, 'profesör adayının yayınlarının niteliği ve iki yabancı dil bilmesi' koşuluna sahip olan Semavi Eyice, 1964'de Profesörlüğe yükseltilip, yeni kurulan Bizans Sanatı Kürsüsü'nün başkanlığına getirilmiştir. Yüksek Öğrenim Yasası'yla kürsülerin kaldırılıp, bölümlerde değişiklik yapılması nedeniyle Bizans Sanatı Tarihi Kürsüsü kaldırılmış; Semavi Eyice de, 1982'de Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Başkanlığı'na atanmıştır. 1991 yılında İstanbul Üniversitesi'nden emekli oluncaya değin yurtiçi ve yurtdışı üniversitelerinde öğretim üyeliğini ve akademik çalışmalarını sürdürmüştür. Almanya'da Bochum

¹⁷ Prof.Dr.Schweinfurth (Bak.Not.11), savaş sonrasında Doğu Almanya'da kalmış. Evi yanmış, karşılaştığı zorluklardan sonra perişan bir halde İstanbul'a gelmiş, burada vefat etmiş ve Protestan Mezarlığı'na gömülmüş.

¹⁸ Semavi Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimaî Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Câmiler", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.23, S.1-2 (Ekim 1962-Şubat 1963), s.3-80. Eyice, bu dini-sosyal yapıları sadece plan şeması açısından değerlendirmenin yanlışlığını ortaya çıkarmıştır. "Ters T tipi, Bursa tipi cami veya medrese-cami" olarak adlandırmanın yanlış olduğunu vurgulamış. "**Zaviyeli cami, Zaviye-camii**" veya "**Tabhaneli Cami**" olarak adlandırdığı 'misafirhaneli' yapılara, Osmanlı cami tipolojisi içinde ayrı bir yer vermek gerektiğini ileri sürmüş ve bu dini-sosyal kurumu çok yönlü değerlendirmiştir.

Üniversitesi'nde, Fransa'da *Sorbonne ve College de France* ile *Ecole de Hautes Etudes*'de, İsviçre'de Geneve Üniversitesi'nde dersler, Berlin, Belgrad, Bruxelles, Bükreş, Münih, Mainz, Münster, Ohri, Ravenna, Roma, Selanik, Venedik ve Washington'da konferanslar vermiştir.

Prof.Dr.Semavi Eyice'ye alanındaki başarılı çalışmaları nedeniyle uluslararası ve ulusal üyelik ve ünvanlar sunulmuştur. Fransa'dan *Legion d'Honneur* Nişanı, Alman Arkeoloji Enstitüsü asil üyeliği, Belçika Kralliyet Akademisi üyeliği birkaçıdır. Eyice, T.C. Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'nün de sahibi olmuştur.

Semavi Eyice bir *Bizantolog* yani 'ülkesinin ilk diplomalı Bizans Sanatı Tarihçisi' olarak, Anadolu'nun kültür katmanlarındaki bin yıllık geçmişe sahip Bizans Sanatı'nın tanınmasında ve öğretiminde en yetkin kişi olmuştur. Eyice, sanat tarihi eğitimindeki ilkesini 'Atatürk'ün, yaşadığımız topraklardaki tarih ve uygarlık izlerini tanıtır, araştırabilecek, eserleri yaşatmaya çalışılacak nesillerin yetişmesi' düşünce ve istekleri doğrultusunda belirlemiştir. Sanat tarihçisinin bir tarihçi, bir mimar ya da uzman gibi araştırmak zorunda olması gerekliliğinden hareketle; çalışmalarını, ders ve sunumlarını, her zaman tarihsel giriş, görseller eşliğinde tanımlamalar ve karşılaştırmalarla, eserlerin kültür tarihindeki yerini vurgulayarak yansıtmıştır. Yetiştirdiği 'Bizans Sanatı tezli öğrencilerini' de, bu yöntemle tez öncesinde iki seminer ödevini hazırlayıp, sunmakla yükümlü kılmıştır. Semavi Eyice, Bizans Sanatı Kürsüsü'nde yaptırdığı tezlerde, yaşadığımız topraklardaki ya da farklı ülkelerdeki Bizans uygarlığının tanıtılmasını amaçlamıştır. Böylece, 'farklı yerlerdeki eserler hakkında tez yapan öğrenci, kendi başına bilimsel araştırmayı öğrenecek; buluntuların fotoğraf ve planlarını çıkaracak; kütüphane çalışmasıyla eserler hakkında araştırmalar yaparak; kendi çalışmasının ürünü olan tezini hazırlayacaktır'¹⁹. Eyice, bu programla -Lisans tezinin YÖK kararıyla kaldırılmasına dek- yüzelli kadar tez hazırlatmıştır. Hazırlanan bu tezler -kimi Anadolu ve Trakya'nın en ücra köşelerindeki mimari eser veya yerleşim monografileri, kimi müzelerden mimari plastik eserlerin katalogları, kimi kütüphanelerdeki yazma ve minyatürlü eserler, kimi keramik, dokuma gibi küçük sanatlara dairdir. Özgünlüklerini hala koruyan tez çalışmaları, Semavi Hocanın Bizans Sanatı adına İ.Ü. Sanat Tarihi Bölümü'ne kazandırdığı büyük bir belgelik olmuştur. Tez metni ile birlikte fotoğraf, plan, slayt gibi materyal kürsüye teslim edilerek; Bizans Eserleri için görsel arşiv de oluşturulmuştur bu sayede. Eyice, yönettiği tezlerde, ilkeli tutumu ve bilimsel mükemmelliyetçilikten taviz vermediğinden; tezler ilk okumaları sonrasında kendi deyişiyile "kızamuk çıkarır". Düzeltmeler ve -en son çıkan yayınların

¹⁹ Semavi Eyice, "Türkiye'de Bizans Araştırmalarının Tarihçesi", **Cumhuriyetin Yetmişbeş Yılında Kültür ve Sanat**, Sempozyum Bildirileri 18-19 Mart 1999, Sanat Tarihi Derneği Yayını:5, İstanbul, 2000, s.35-51.

görülmesi- gibi eksiklikler tamamlanıncaya kadar da, ilgisinden ve izlenmekten kaçınılamamıştır. İletişimin elektronik olmadığı ve olanakların kısıtlı olduğu zamanlarda bile, -yurtdışında çıktığından hemen haberdar olduğu bir yayın- tez için görülmesi gereklidir Hoca için. Yayının fotokopisine bile posta ile uzun sürede ulaşılabildiği zaman diliminde hazırlanan çalışmalar da, bu nedenle özgün ve güncel kimliklerini sağlamıştır böylece. Semavi Hoca'nın bilgi ve yönteminden pay alarak yetişen 'tezli öğrencilerinin' bir kısmı, 'az sayıda da olsa' Bizans Sanatı Tarihçileri olarak akademik yaşamda görevlerini sürdürmektedirler. Sertifika öğrencileri de, programlı bilgiyi, akıcı anlatımıyla sunan Hocanın derslerinde edindikleri bilgi ve keyifle, öğrencisi olmakla gururlanmaktadırlar. Semavi Eyice'nin ömür boyu hocalığı sürecinde, engin bilgisini paylaştığı, konferansları, söyleşileri ve saatler süren sohbetlerine katılanlar da aynı keyif ve edinimleri yaşamışlardır.

Semavi Eyice eğitim programı içinde, 'tezli' öğrencilerine, araştırma gezileri, kazılar ve yüzey araştırmalarıyla yeni eğitim alanları yaratarak; bilgi ve deneyim kazandırmıştır. Programı bağlamında tarihsel ve yerel kültürle ilgili her türlü bilginin edinilmesinde imkanları sonuna kadar kullanmaktan vazgeçmemiştir. Kimi zaman çok zor koşullarda kalınmasına karşın; Hoca ile çalışmanın deneyimi ve kazanımların yanısıra, keyfi de belleklerdedir. Bu satırların yazarının yaşadığı gibi -kuş uçmaz kervan geçmez kimi ören yerlerinde kayboluşlar; dağ kiliselerinde plan çıkarırken gelen yağmurla sınırlı kalarak, sulara gömülmeler; dere yataklarında kalmalar; kamyonet arkalarında perişan gidiş-gelişlerin- sıkıntılarını unutturup; gezileri keyfe dönüştürdüğü fırsatlar yaratmıştır hep. Hocanın, kimi zaman yerel pazarlarda yapılan alış-verişlerde kilim ya da etnoğrafik eşyalara yönlendirmesiyle; kimi deniz kaçamaklarıyla, akşam yemeklerindeki sohbetlerinde ve hazırladığı şiş kebaplar ile şölene dönüşen kır yemeklerinde unutulmuştur tüm sıkıntılar.

Boğazına ve sofrasına düşkünlüğü, Semavi Eyice'nin ayrı bir yönünü yansıtmaktadır. Yemek düzenini kazı ve gezilerde de ödünsüz sürdürmüştür. Evinin her zaman öğrencilerinin ziyaretine açık olması ve eşi Kamuran Hanım'ın konukseverliği de bilinmesi gereken özelliklerindedir. Bunları yaşayanlar, Semavi Hoca'nın -taviz vermediği kendi doğruları nedeniyle- bıraktığı sert izleniminin dışında, babacan tavrı ve tutumunu hep hissetmişlerdir.

Semavi Eyice iletişimde, ele aldığı her konu bağlamında 'belgeselci' kimlikle hareket etmiştir. Araştırmalarında bütün kaynakları tarayıp, tarihsel, sosyal ve biçimsel açıdan karşılaştırmalarla, konuya farklı bir gözle bakılmasını sağlamıştır. Bir eserin tarihlendirilmesi konusunda, önerilen tarihlemeleri sıralayıp; bilgi, belge ve kalıtlar ışığında değerlendirmesini yaparak; açıklamalarla kendi tarihlemesini sunmuştur. Eserlerin üslup değerlendirmelerinde, plan biçimleri, bezemeleri, mimari plastik ve epigrafik kalıtlardan, *grafittiler* kadar, yapı ile bütünleşmiş verilerden hareket ederek; alt ve çevre kültürlerle etkileşim alanlarını irdelemiştir.

Semavi Eyice, önemli özelliği olan ‘ayrıntıcılığını’, yayınlarında olduğu gibi ders, konferans, söyleşi her biçimde sürdürmüştür. Eyice, -merak, gözlem, titiz kaynak araştırması ve bilgi-belge paylaşımına dayanarak- edindiği araştırma disiplini ve metodolojisi ile yayınlarında, konuyla ilgili hiçbir kaynağın gözden kaçırılmadan, görölüp, incelenmesini, ilke edinmiştir. Dipnotlarında verdiği açıklama bilgileri de ansiklopedik düzeyde olup; kaynakları ise farklı konulara bile ışık tutacak niteliktedir. Bu nedenle kitap hacminde makaleler yazmıştır. Yazdıkları ‘kitaplar, makaleler, ansiklopedi maddeleri, kitap tanıtımları, çeviriler, önsözler’ bağlamında ele alındığında; yayınlarının önemini anlamak için adına hazırlanan ‘**bibliyografya kitapları**’²⁰na göz atmak yeterli olacaktır. Eyice’nin engin çalışma alanının çeşitliliğinde yazdığı kitaplar ve makaleleri, ya konusunda ilk çalışma veya derlemeler ya da yönlendirici rehber niteliğinde olmaları nedeniyle önem taşımaktadır. Eyice’nin, ‘eserlerindeki katalogcu tavrı ve senteze varmadığı konusunda yapılan yorumların’, -eğitim aldığı bilimsel ortam, Alman metodolojisi ve dönem kazanımları doğrultusunda- yorumlanarak, değerlendirilmesi gerekmektedir.

Semavi Eyice’nin araştırmacı kimliği ve mesleki tutkusuyla oluşturduğu, yaşamının en önemli parçası olan ve nadir eserler de içeren kütüphanesi, Bizans tarihi ve sanatıyla ilgili kitapların yanı sıra İslam, Türk, Osmanlı tarihi, sanatı ve edebiyatı, çeşitli dönemleri inceleyen arkeoloji-sanat yayınları ve seyahatnameler, kent monografileri vb. yayınlar içermekteydi. Farklı kültürler, konular ve farklı dillerdeki yayınları içeren kütüphanesi, Eyice’nin üretkenliğinde büyük destek olmuştur. Yaklaşık 50.000 ciltlik kütüphanesi, zamanla dairelere sığmayarak, ‘kütüphane evlere’ dönüştürölmüştür. Bu çok yönlü bilim insanının, değişik ilgi alanlarını yansıtan kütüphanesi, yaşamının son yıllarında İstanbul Araştırmaları Enstitüsü’ne satılmış ve Semavi Eyice Kitaplığı adı ile araştırmacılara açılmıştır.

Semavi Eyice’nin ardından, genç meslektaşlarla ‘iletişimini’ kurabilmek için bazı kitaplarına kısaca değinirsek:

Eyice’nin ilk kitabı, İstanbul’daki X.Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi vesilesiyle hazırladığı, **İstanbul, Petit Guide A Travers Les Monuments Byzantins et Turks** (1955)

İstanbul’daki Bizans ve Türk Anıtları hakkında bir rehberdir.

Son Devir Bizans Mimarisi: İstanbul’da Palaiologos’lar Devri Anıtları (1963 ve 1980)²¹ İstanbul’daki Son Devir eserlerinin katalogunu yapıp; Palaiologoslar dönemi mimarlığının, kendisini yaratan çevre içindeki karakterinin ana hatlarını belirlemiştir.

²⁰ Bkz. not 2

²¹ Semavi Eyice, **Son Devir Bizans Mimarisi**, İ.Ü.Edebiyat Faköltesi Yayını, İstanbul, 1963; (2.baskı) Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul, 1980.

Küçük Amasra Tarihi ve Eski Eserleri Kılavuzu (1965)²² Eyice'nin 'Hem-sehrisi' olduğu kentin tarihi ve eski eserlerini tanıtmak için yirmibeş yıllık araştırmalarının sonunda hazırladığı rehber kitaptır.

Galata ve Kulesi (1969)²³ Galata ve kentin simgelerinden kulesini tanıtan rehber kitabı. Cenova yönetiminde yaşamın sürdüğü Galata ve Fetihden sonra Türkleşen mahalleler hakkındadır.

Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068–1071) (1971)²⁴ Eyice'nin, "ihmal edilen bir konu üzerine yapılan bir deneme" dediği kitabı, Türklerle Anadolu'yu fetih yolunu açan Malazgirt seferini, Bizans tarafından bakarak değerlendiren çalışmadır.

Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler (1971); 2.baskı: **Binbirkilise Karadağ** [Ed.İ.M. Mimiroğlu] (2014)²⁵ Orta Anadolu Hıristiyan arkeolojisi ve Bizans mimarlığı için önem taşıyan ve Ortaçağ yapı geleneğinden farklı olan Binbirkilise mimarlığının tanınması amacıyla hazırlanan kitap, yetmiş yıl önceki araştırmalarla belirlenen bilgi ve verilerin karşılaştırılması sonucu oluşmuş ilk Türkçe yayındır.

Bizans Devrinde Boğaziçi (1976 ve 2007)²⁶ Boğaziçi'nin Bizans devrindeki tarihçesinin yetersizliği üzerine yapılan araştırmayla, Boğazın iki yakasındaki Bizans çağına ait mimari kalıntılardan saptanabilenlerle müzedeki buluntular, ilk defa bu eserde birarada tanıtılmıştır.

Ayasofya²⁷ **I, II, III** Semavi Eyice'nin, üç kitapçıktan oluşan dizisi. I.Bizans dönemindeki tarihçesi ve mimarisi, II. Mozaikleri, III. Türk Dönemi ekleri hakkındadır.

Topkapı Sarayı (1985)²⁸ Meraklı ziyaretçiye sarayı anlaşılabilir kılmak için hazırlanmıştır.

²² Semavi Eyice, **Küçük Amasya Tarihi Ve Eski Eserleri Kılavuzu**, Milli Eğitim Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını, Seri:I, S:19, Ankara, 1965.

²³ İstanbul'un öteki bölgelerinden farklı tarihsel ve arkeolojik yapıdaki Galata'yı, sosyal ve tarihsel açıdan tanıtan, mimarlık yapıtları hakkında bilgi veren Türkçe-İngilizce rehber kitap. Semavi Eyice, **Galata ve Kulesi**, Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul, 1969.

²⁴ Semavi Eyice, **Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068 – 1071)**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1971.

²⁵ Semavi Eyice, **Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman**, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul,1971, s. 1-12; 2.Baskı: **Karadağ Binbirkilise**, (Ed.İ.M. Mimiroğlu), Karaman Belediyesi Kültür Yayını, Konya, 2014.

²⁶ Semavi Eyice, **Bizans Devrinde Boğaziçi**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul, 1976, 2.Baskı: 2007.

²⁷ Semavi Eyice, **Ayasofya I ve II**, Yapı ve Kredi Bankası yayını 1984; **III**, İstanbul, 1986.

²⁸ Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985.

Atatürk ve Pietro Canonica (1986)²⁹ Türkiye’de, heykel ve anıt anlayışının değiştirimini sağlayan İtalyan Heykeltraşın Türkiye’deki çalışmalarını, Atatürk’le ilgili anılarını, seyahatlerini, ilgi çekici gözlemlerini yansıtmaktadır.

İzник, (Nica) Tarihçesi ve Eski Eserleri (1988 ve 1991)³⁰ barındırdığı mimari eserleri ve Osmanlı dönemi ini sanatının üretim merkezine dair rehber.

İstanbul: City of Domes (1992)³¹ Bizans ve Osmanlı mimarlık mirasını konu edinen ve İstanbul’un kubbeli yapılarının ayrıntılı fotoğraflarının yer aldığı özel bir yayındır.

Kariye Mosque Church of Chora Monastery (1997)³² birkaç dilde hazırlamış rehberdir. **Eski İstanbul’dan Notlar** (2006 ve 2016)³³ Eyice kitabında, kentin, tarihsel geçmişi içindeki genel durumunu ve eski fotoğraflardan yansıyan İstanbul’un yok olan, eserlerini ele almıştır. **Tarih Boyunca İstanbul** (2006)³⁴ İstanbul’un kentsel organizasyonu, askeri, dini ve sivil mimarlık eserleri, sosyal yapılaşması ve afetlerle ilgili bilgisinin bir özetidir.

Yabancıların Gözüyle Bizans İstanbul’u (2017)³⁵, Bizans döneminde İstanbul’a gelen seyyahlar, elçiler, hacılar, Haçlı askerlerinin tanıklıklarıyla Fetih öncesi Konstantinopolis kentini yansıtmıştır.

Bir Zamanlar Kağıthane (2018)³⁶ İstanbul’un sosyal yaşamında önemli yeri olup, günümüze pek ulaşamayan ‘Sadabat’ yerleşimine dair bu alışma, Hoca’nın son kitabıdır.

Semavi Eyice, kitapları dışında, binlerce makale ve kapsamlı ansiklopedi maddeleri yazmıştır. Reşat Ekrem Koçu’nun tamamlanamayan ‘İstanbul Ansiklopedisi’ ile başlayan ansiklopedi maddesi yazma uğraşı, Eyice’nin gayreti ve katkılarıyla Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı’nın ortaklaşa olarak yayımladığı **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**³⁷ ile amacına ulaşmıştır. Eyice, 1988 yılından, 2004 yılına dek, çok sayıda madde yazarak ve bilimsel danışmanlık yaparak, **Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi**’ne³⁸ de katkı sağlamıştır.

²⁹ Semavi Eyice, **Atatürk ve Pietro Canonica**, Eren Yayıncılık, İstanbul,1986.

³⁰ Semavi Eyice, **İzник (Nica) Tarihçesi ve Eski Eserleri**, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi Yayını, İstanbul, 1988; 2.baskı: 1991. (İngilizce metinle).

³¹ Semavi Eyice, **İstanbul: City of Domes**, Ertuğ & Kocabıyık Publications, İstanbul,1992.

³² Semavi Eyice, **Kariye Mosque Church of Chora Monastery**, Net Turistik Yayınları, İstanbul, 1997. (Almanca ve Fransızca baskıları).

³³ Semavi Eyice, **Eski İstanbul’dan Notlar**, İstanbul, 2006, Küre Yayınları, s.199.

³⁴ Semavi Eyice, **Tarih Boyunca İstanbul**, İstanbul, 2006, Etkileşim Yayınları, s.276.

³⁵ Semavi Eyice, **Yabancıların Gözüyle Bizans İstanbul’u**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017.

³⁶ Semavi Eyice –Ayşenur Erdoğan, **Bir Zamanlar Kağıthane**, İstanbul, 2018.

³⁷ **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, İstanbul, 1993-1995, 8 Cilt.

³⁸ **Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 1988-2004.

Semavi Eyice, yaşam ilkesi edindiği 'öğrenme ve öğretme ediminde' yalnız yazarak varolmamış; konferansları, bildiri ve söyleşileriyle de yaşamının sonuna dek bilgisini paylaşmıştır. Hayranlık uyandıran 'inanılmaz belleği', tükenmeyen yazma isteği, sahip olduğu zengin kütüphanesi sayesinde, görme sorunlarına rağmen üretmekten vazgeçmemiştir. Üretkenliğini sağlayan rahat çalışma ortamını ise ailesi ve altmışiki yıllık hayat arkadaşı Kâmuran Hanım'ın desteği ile oluşturmuştur. Yaşamını zorlaştıran görme bozukluğuna ve 2016'da kaybettiği KÂMRAN'ının yokluğuna rağmen, 'belleğindeki bilgileri' 28 Mayıs 2018 tarihinde vefatından önceki son anlara kadar aktarmayı sürdüren, bir sanat tarihi misyoneri olmuştur.

İstanbul sevdalısı sevgili Semavi Hocamız, ülkemizin 'Bizans Dönemini' aydınlatırken; eski eserleri korumak konusunda da bizlere yol gösterici oldu. Yolun hep aydınlık kalsın.

KAYNAKÇA

- Akçaoğlu, Yasemin, **Türk Sanatı Ve Tarihine Katkılarıyla Semavi Eyice (Hayatı Ve Eserleri)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005.
- Akçaoğlu, Yasemin – Sema Doğan, **Semavi Eyice Kaynakçası 86 Yıla Armağan**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Baykal, Saadet, "Semavi Eyice", **Yaşamöyküm Salı Toplantıları 2001-2002**, YKY, İstanbul, 2004, s.73-103.
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, İstanbul, 1993-1995, 8 Cilt.
- Erdem, Selim Efe, **İstanbul'un Yaşayan Efsanesi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.
- Eyice, Semavi, "İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimaî Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Câmiler", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.23, S.1-2 (Ekim 1962-Şubat 1963), s.3-80.
- Eyice, Semavi, **Son Devir Bizans Mimarisi**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1963.
- Eyice, Semavi, **Küçük Amasya Tarihi Ve Eski Eserleri Kılavuzu**, Milli Eğitim Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını, Seri:I, S:19, Ankara, 1965.
- Eyice, Semavi, **Galata ve Kulesi**, Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul, 1969.
- Eyice, Semavi, **Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068 – 1071)**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1971.
- Eyice, Semavi, **Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman**, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1971.

- Eyice, Semavi, **Bizans Devrinde Boğaziçi**, İ.Ü. Edebiyat Fakóltesi Yayını, İstanbul, 1976.
- Eyice, Semavi, **Son Devir Bizans Mimarisi**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul, 1980.
- Eyice, Semavi, **Ayasofya I ve II**, Yapı ve Kredi Bankası Yayını İstanbul, 1984.
- Eyice, Semavi, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985.
- Eyice, Semavi, **Atatürk ve Pietro Canonica**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1986.
- Eyice, Semavi, **Ayasofya III**, İstanbul, 1986.
- Eyice, Semavi, **İznik (Nica) Tarihçesi ve Eski Eserleri**, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi Yayını, İstanbul, 1988; 2.baskı: 1991.
- Eyice, Semavi, **İstanbul: City of Domes**, Ertuğ & Kocabıyık Publications, İstanbul, 1992.
- Eyice, Semavi, “Alfons-Maria Schneider”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Yayını, İstanbul, 1994, s.478-480.
- Eyice, Semavi **Kariye Mosque Church of Chora Monastery**, Net Turistik Yayınları, İstanbul, 1997.
- Eyice, Semavi, “Türkiye’de Bizans Araştırmalarının Tarihçesi”, **Cumhuriyetin Yetmişbeş Yılında Kültür ve Sanat**, Sempozyum Bildirileri 18-19 Mart 1999, Sanat Tarihi Derneği Yayını:5, İstanbul, 2000, s.35-51.
- Eyice, Semavi, **Eski İstanbul’dan Notlar**, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.
- Eyice, Semavi, **Tarih Boyunca İstanbul**, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Eyice, Semavi, **Bizans Devrinde Boğaziçi**, İstanbul, 2007.
- Eyice, Semavi, **Karadağ Binbir Kilise**, (Ed.İ.M. Mimiroğlu), Karaman Belediyesi Kültür Yayını, Konya, 2014.
- Eyice, Semavi, **Yabancıların Gözüyle Bizans İstanbul’u**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017.
- Eyice, Semavi – Ayşenur Erdoğan, **Bir Zamanlar Kağıthane**, İstanbul, 2018.
- Şakiroğlu, Mahmut, **Prof.Dr. Semavi Eyice Bibliyografyası**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1991.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 1988-2004.

F.1- İstanbul Sevdalısı Semavi Eyice

F.2- Doğduğu kent Amasra'nın, hemşehrileri Semavi Eyice'ye armağanı

F.3- Semavi Eyice eşi KÂMRAN Hanım ile

F.4- Semavi Eyice, Yaşamının büyük parçası kitapları ile

F.5- İki meslektaş Prof. Oktay Aslanapa ile Prof. Semavi Eyice

F.6- Sanat Tarihi Derneği'nin Onur Üyeleri Prof.Semavi Eyice ve Prof. Oktay Aslanapa, Sanat Tarihçileriyle Maslak Kasırları'nda

F.7- Semavi Eyice, bir ödül töreni sonrası eği ve meslektaşlarıyla Cemal Reşit Rey Konser salonunda

F.8- Sanat Tarihi Derneği'nin düzenlediği '80.Yaş Günü' kutlamasında, başkanı Nazan Y. Atasoy plaketini sunuyor (10 Ocak 2004)

F.9- Semavi Eyice, Prof.Semra Ögel, Prof.Yıldız Demiriz, Prof.Özden Süslü ve Mim.Aykut Köksal ile (10 Ocak 2004)

F.10- Semavi Eyice, Sanat Tarihçisi öğrencileri ile '80.Yaş Günü' kutlamasında (10 Ocak 2004)

F.11- Semavi Eyice, 80. Yaş günü konferansı sonrası öğrencileriyle (10 Ocak 2004)

F.12- CNR Kitap Fuarının 2016 yılı Onur Yazarı olan Eyice, “Öğrencilerinin Gözünden Semavi Eyice” Panelistleri Nil Aykon, Sinan Genim, Nazan Atasoy ve genç meslektaşlarıyla (4 Mart 2016)